

Практическото обучение в системите за поддържане на качеството на обучението във висшите училища

Мария Фъртунова, Велизара Пенчева, Радослав Кючуков

Practical Training in the Higher Schools Quality Assurance Systems: The Publication Considered: *The following questions: Analysis of the practical training; Practical training in the system of evaluation and accreditation; Basic enterprises for practical training; Good educational and professional practices; Institutionalization of practical training.*

Key words: *Practical training, Quality, Higher Education, Good practices, Institutionalization.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Качеството на висшето образование е фактор, свързан с присъствието на висшите училища в националното и европейското образователно пространство [1,2,3,4]. Качественото практическо обучение е елемент на качеството на образованието и позволява бързата и ефективна професионална реализация на завършилите студенти [5]. Това носи полза както за студентите, така и за пазара на труда. Особено важно е това обучение в специалностите от областта на висшето образование „Технически науки“, защото основната маса от дипломираните студенти започват своята кариера, а много от тях я завършват, в реалната икономика – индустрия, земеделие, публични дейности и др. При това в страната вече се чувства недостиг на инженерни кадри с качествена професионална подготовка.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Критичен анализ на досегашните реализации.

Без претенции за изчерпателност, по-долу се посочват характерни недостатъци при провеждане на практическото обучение на студентите от техническите специалности във висшето образование:

- често не се провежда от университетски преподаватели, в изпълнение на университетска учебна документация;
- провежда се формално, като често се свежда до получаване на заверка с подпис;
- често се провежда във фирми, които ползват студентите като работна ръка, но negliжират студентската практика като елемент на учебния процес по съответната специалност;
- не винаги се провежда във фирми със съвременни и перспективни техника и технологии;
- не винаги студентите преминават през характерни за специалността работни места и технически дейности;
- практически няма номенклатура на базови предприятия, подбрани при доказани възможности за провеждане на практическо обучение по съответни специалности;
- няма обективна оценка за резултатите от студентските практики в контекста квалификационните характеристики на специалностите;
- практическото обучение по техническите специалности се приема за второстепенна дейност, а не се реализира като елемент от процеса на комплексна подготовка по специалностите.

2. Изисквания за практическото обучение на студентите

За образователно-квалификационна степен (ОКС) „Бакалавър“ Законът за висшето образование (ЗВО) нормира осигуряване на широкопрофилна подготовка или специализирана професионална подготовка по професионални направления и

специалности. За ОКС „Магистър” – съответно задълбочена фундаментална подготовка с профилиране в определена специалност. В Наредбата за държавните изисквания за придобиване на висше образование на образователно-квалификационните степени „бакалавър”, „магистър” и „специалист” (приета с ПМС № 162 от 23.06.2002 г.) се нормира осигуряване на овладяване на широкопрофилни теоретични знания и практически умения, но няма конкретно изискване за провеждане на практическа подготовка. Конкретно за ОКС „Професионален бакалавър” е нормиран предвиден хорариум за учебни дисциплини с практическа насоченост.

Целесъобразно е изискванията за практикческата подготовка на студентите да се нормират еднозначно, независимо от автономността на висшите училища. Във всички случаи следва да се нормира минимално изискван хорариум на практиките.

В бакалавърските програми по техническите специалности често или въобще не се предвижда практика, като елемент на учебния процес с обяснението, че тези програми са натоварени с обучението по голям брой учебни дисциплини, а също така, че бакалавърските програми са широкопрофилни. Магистърските програми се вменват в кратък учебен период и, ако имат предвидена практика, тя обикновено е до две седмици и често преминава формално – евентуално като допълнение към времето за разработка на дипломен проект.

Често студентските практики се провеждат във фирми, които използват практикантите като временна работна ръка, обикновено платена по съответни програми. Те не винаги имат съвременна производствена база, работни места съответстващи на специалността, квалифициран обучаващ персонал на място, а и нагласа евентуално да приемат на работа практиканта след дипломирането му. Ролята на ментора (обучител от съответната фирма) на практиканта е важна, но често е проблемно изпълнението на изискванията на учебната програма за практиката, ако не се включи в процеса преподавател от съответното ВУ. При това не може да си осигури непрекъснат контрол практикантите на работните места, както и непрекъсната учебно-методична дейност през работния ден.

Некачественото практическо обучение създава проблеми на завършилите студенти при тяхната бъдеща професионална реализация.

При това положение е целесъобразно да се нормира относителен дял на практиките от общия хорариум на учебните планове на специалностите от професионалните направления на област на висше образование 5. Технически науки. Това може да бъде диференцирано по специалности, но все пак трябва да го има. За специалностите, които водят да упражняване на регулирани професии има предвидени практики, като подходите в Единните държавни изисквания към тези специалности трябва, поне в известна степен, да бъдат приложени за специалностите от професионалните направления в област на висшето образование 5. Технически науки.

3. Практическото обучение в акредитационната система на висшето образование

Целесъобразно в критериалната система на НАОА, по конкретно в тази за програмна акредитация на професионалните направления и специалностите от регулираните професии, да има специален критерий за оценяване на практическото обучение със съответно съдържание (характеристики) и измерители.

4. Базови предприятия за провеждане на студентски практики

Висшите училища не са в състояние да осигурят и поддържат адекватно оборудване, на което да се обучават студентите по различните дейности и процеси в пълен обем във връзка с обучението в съответните специалности. Затова няма икономическа логика, независимо от изискванията за качество на образованието. Поради това висшите училища следва да поддържат своя материална база, но и да

търсят контакт с бизнеса чрез провеждане на практическо обучение в базови фирми, подбрани по критериите за: дейност в областта на съответната специалност във висшето образование; наличие на съвременна техника и технология; наличие на работни места за практиканти; наличие на квалифициран персонал, който да има необходимия професионален опит за обучение на практиканти; мотивация на ръководствата на фирмите да поемат обучението на практиканти през съответни периоди от годината.

Препоръчително е изборът на бази за провеждане на практики да бъде измежду: структуроопределящи фирми в страната или в съответния регион; високотехнологични фирми; предприятия на мултинационални компании; развойни звена; институти; други.

Препоръчително е да се осъществи междуниверситетска интеграция в областта на практическото обучение в общи базови предприятия. За целта с базовите предприятия се сключват рамкови договори, като за всяка година се извършва анексиране само за конкретизация на броя на студентите и на работните места. Целесъобразно е фирмите да заплащат труда на практикантите, но това не следва да бъде водещ елемент в дейността. Добре би било да не се допуска провеждане на практики във фирми, извън базовите и особено без контрол на преподавател от висшето училище.

Базовите предприятия могат да се подберат и осигурят чрез: публично-частно партньорство; партньорство с държавната администрация и публичния сектор; консорциум между висши училища, финансови институции и технологични компании; проектни кампании по европейски и други програми; други форми.

5. Добри образователни и професионални практики в областта на практическото обучение

Спецификата на техническите специалности и изискванията за получаване на качествено образование предполага провеждането на практики с различни цели, насоченост и решавани задачи (примерна номенклатура в табл. 1).

Таблица 1. Примерна номенклатура на студентски практики в технически специалности

№ по ред	Вид практика	Съдържание на практиката	Специфика
1	2	3	4
1	Учебна практика	Създаване на практически знания и умения в конкретни изпълнителски дейности, характерни за съответната специалност.	Усвояване на специфични за специалността работнически професии.
2	Технологична практика	Създаване на практически знания и умения по определени технологични процеси, предмет на съответната специалност.	Провежда се на конкретни работни места и в конкретни процеси.
3	Производствена практика	Създаване на практически знания и умения, обобщаващи подготовката и обхващащи цял производствен процес, характерен за съответната специалност.	Провежда се в производствени условия.
4	Специализираща практика	Придобиване на тясна и висококачествена специализация.	Може да се проведе през време на някои от другите практики или в отделно време. База: водещи национални фирми, институти и др.
5	Преддипломна практика	Окончателно оформяне на съответния специалист за работа в конкретни производствени условия (в стопанските отрасли, в проектиране, в публични дейности и т.н.).	Съобразена със заданието за разработване на дипломния проект/дипломната работа.
6	Стажант-	Провежда се във фирма, която е в	Доброволна практика.

	инженерна практика	състояние да приеме студента на работа по специалността след дипломирането му.	Може да се проведе и по различни програми за студентски практики (по избор на студентите).
--	--------------------	--	--

Следва да се отбележи, че все още е незадоволителен контактът между висшите училища и бизнеса. Бъдещата реиндустриализация на страната налага усъвършенстване и задълбочаване на тези контакти.

Във всички случаи практиките, по вид и конкретни цели на обучението по съответните специалности, следва да се избират и ориентират чрез идентифициране на нуждите на икономиката и перспективите (в бъдещ период от поне 15-20 години) за развитие на съответните отрасли и други дейности от производствената и непроизводствената сфери. Висшите училища следва да преодолеят консерватизма и да се съобразяват представителните национални и глобални прогнози за развитие.

6. Общи образователни изисквания към студентските практики

Всички практики следва да се извършват по специализирана учебна документация (да са елемент от учебния план и на съответната учебна програма) и да се провеждат задължително под контрола на преподавател от висшето училище със съответната научна и професионална квалификация.

Практиката следва да завършва с изпит, на който студентът представя и защитава отчет за извършената дейност по време на практиката, а също така представя надлежно оформен дневник за работата си на конкретни работни места. Резултатът от практиката се отразява в дипломата за висше образование.

Присъдените образователни кредити следва да бъдат не само по присъствие и по отработено време, а и в съответствие с вида, характера и съдържанието на студентските практики и с тяхната конкретна роля в полученото образование.

7. Институционализация на студентските практики във вътрешните университетски системи за оценяване и поддържане на качеството на обучението.

Практическото обучение е елемент на системата по качеството на образованието. То се явява надстройка на базовите знания и умения, създава адаптивност на студентите за реализация при работа по специалността, но при различни фирмени производствени условия и изисквания и на различни длъжности и работни места. Качественото образование се основава на двуединство на обучение и възпитание. Конкретно практическото образование следва да се съпровожда и от възпитателен елемент: познаване и разбиране на реалната работна среда, създаване на трудови навици. Качественото практическо обучение е основа за успешна професионална реализация.

Провеждането на студентски практики с неуправляем или незадоволително управляем процес не може да даде положителен резултат и възможност за успешна професионална реализация на дипломираните студенти на различни работни места и длъжности в областта на съответната специалност.

Препоръчително е процедурата по качеството на образованието „Университетски студентски практики“ да съдържа следните примерни раздели:

1. Общи положения;
2. Цел;
3. Област на приложение;
4. Специфична учебна документация (учебни програми, дневник за практиката, отчет на практикант, изпитни протоколи, други документи);
5. Отговорности. Административен контрол. Органиграма;
6. Базови предприятия (изисквания при подбор; препоръчителен списък; рамкови договори, които ежегодно се анексират с годишни план-програми за студентски практики);

7. Ментори за практическото обучение на студентите;
8. Организация и провеждане на практиките;
9. График на учебното време за практическото обучение;
10. Управление на документацията за практиките;
11. Обратна връзка (анкетирание на: студент-практикант; университетски преподавател-ръководител на практиката; отговорник за провеждане на практиката от базовото предприятие; потребители на кадри). Препоръчително On line анкетирание с персонален код за достъп на участниците в практическото обучение;
12. Одити на качеството на провеждане на практиките;
13. Коригиращи и превантивни действия;
14. Приложения. Съдържат примерни образци на: Учебна програма; Дневник за практиката; Отчет на практикант; Анкетни въпросни листи (примерни образци); Рамков договор за провеждане на практика и годишна план-програма за практика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Студентските практики са надстройка на базовите знания и умения на студентите и с тях се формира и гарантира окончателно качеството на образователния процес в системата на висшето образование по съответните специалности. Като резултат произтичат успешната професионалната реализация и професионалната адаптивност на дипломираните студенти на базата на придобити, адекватни на изискванията на пазара на труда, умения и компетенции.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Фъртунова М. Модернизация на висшето образование в България. Научни трудове на Русенския университет – 2014. Том 43 (под печат)

[2] Фъртунова М. Качество на висшето образование - европейски акценти. Втора национална научна конференция с международно участие „Качеството на висшето образование в България – проблеми и перспективи”, Русе, Сборник с доклади, том 1, 2009

[3] Пенчева В., Х., Белолев. Осигуряване на качество във висшето образование – условия за ефективно присъствие на българските висши училища в европейското образователно пространство. . Втора национална научна конференция с международно участие „Качеството на висшето образование в България – проблеми и перспективи”, Русе, Сборник с доклади, том 1, 2009

[4] Кючуков Р., Д. Станчев, Н. Станчева, М. Фъртунова. Състояние и проблеми на университетските системи за качество на висшето образование. Юбилейна научна сесия “60 години Русенски университет “Ангел Кънчев”, 10...12.11.2005 г., Сборник доклади, 2005

[5] Кючуков Р., С. Кунев. Професионална реализация на завършилите студенти. Методология. Емпирични изследвания. Резултати. Русе, Русенски университет, 2007

За контакти:

Доц. д-р Мария Фъртунова, Министерство на образованието и науката, e-mail: m.fartunova@mon.bg

Проф. д-р Велизара Пенчева, Русенски университет „Ангел Кънчев”, e-mail: vpencheva@uni-ruse.bg

Доц. д-р Радослав Кючуков, Русенски университет „Ангел Кънчев”, e-mail: rivanov@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.